

Prologus Galeatus,

teneret: equidem ingenui pueri, impubesque puellae triumphantem committabantur. Juxta curram Scribae ac ministri, comites expeditionis, in veste candida & equis phaleratis: ceterorum equitabat nemo, sed tantum laureati sequebantur. Post curram, scutiferi, mox legati & tribuni, deinde exercitus omnis sequebatur, in legiones, cohortes, centurias & manipulos distributus, & lauro redimitus; ex quo alij laudes Ducis resonabant, alij salibus perfringebant. Sueton. in *Caes.* cap. 49. & Gell. *lib. 15. cap. 4.* Cum ita esset disposita triumphi forma, per forum Romanum omnes in Capitolium ascendebant; ubi Cofs. Magistratus & cunctus Senatus triumphantem expectabat: qui quidem inchoare sacrificia, laevum omen habebat; ni ei prius nunciaretur nex Ducis exercitus victi, aliorumque Principum (quos in carcerem trudi, & occidi iusserat in foro Rom.) ex illis, qui manibus post terga revinctis, servati fuerant ad triumphum. Illustre prorsus Romanorum facinus! Nece cognita, tauros in pompa ductos, Jovi Opt. Max. immolabat, coronamque in ejus sinum deponerat plaudens triumpho datam pacem; ut asserit Polybius, *lib. 12. cap. 14.*

8 Exin in Capitolij porticu coena (ad quam Cofs. invitati non adibant, nequis superior triumphante videretur: igitur primo Consuli debebatur locus primus: nolebatque honorem Rempublicam honoranti, praeripere) lauta, magnifica sumptu maximo. Athen. *lib. 4. cap. 15.* -- *lib. 5. cap. 15.* Posidon. *lib. 2. Histor. Sueton. in Caes.* cap. 38. in *Tiber.* cap. 20. *Plin. lib. 9. cap. 55. & lib. 14. cap. 15.* Durabat epulum usque in dubiam lucem, quo peracto (donariisque quibusdam dicatis) tibiis & fistulis, comitibus amicis, sine offensione cives in propriam reducebant domum; atque ita festivam triumphantis solemnitatem rite finiebant. Ex tunc illi (& aliquando posteris) concedebantur maximae dignitatis honores: nimirum locus in Circo, ad ludorum spectaculum cum laurea & sella Curuli inter viros Consulares: sedere in veste triumphali, arcus marmorius, statua pedestris, vel equestris. Spolia cuncta mittebantur in aerarium, ad aedem Saturni.

9 Triumphus etiam dicebantur *Navales*, concessi Ducibus, qui Classem hostilem superassent. Primus concessus C. Duilio, ut ait Tit. Liv. in *Epitom.* *lib. 17. Flor. lib. 2. cap. 2. Plin. lib. 34. cap. 5. & Valer. Max. lib. 3. cap. 6.* De his inquit Panvin. d. *In omnibus, terrestribus triumphis similes fuisse existimo; nisi*

quod victoris Ducis curram precederent navium & trirremium victarum simulacra: item curus rostris arponibus, remis, & ceteris maritimis instrumentis, eo bello capris, onusti. Idem Panciroll. *lib. 1. Titul. 57. contra Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6.* asserit, etiam in alijs triumphis illata rostra navium, & naves rostratas. Unde Plutarch. in *Lucull.* refert, ultra centum in triumpho ab illo indutas. *Rostrata naves* dicebantur, quia in proris effigies diversarum avium. *Collocabantur in foro*, ait *Plin. lib. 16. cap. 4.* Unde oratio in foro habita, dicebatur *Pro Rostris*: *Quintil. Declamat. 340.* Cum prima, quae ex Antiatibus a Romanis capta, figuram haberent capitis avium; a rostris, dictae postea naves Rostratae, etsi leonis aut draconis formam haberent. Primus invenit Piseus, ut ait *Plin. lib. 7. cap. 56.* & ut noctu inter alias nosceretur navis Rostrata; unico tantum lumine gaudebat: *Tit. Liv. lib. 9. sect. 23.* Hoc totum praemisi, ut intelligatur, quod frequenter de aliquo dicitur in *Fastis*: *Navalem fecit.*

10 Restat exponendum, quid ibid. significet: *In monte Albano*; quod idem est, ac *Non in Urbe*, uti ceteri triumphi. Hoc fiebat, cum triumphum Senatus negasset, uti accidit M. Marcello, devictis Syraculis, & Caesari. Distat mons Albanus ab Urbe, XII. M. pass. *Papyrius Maffeo* (inquit *Valer. Max. lib. 3. cap. 6.*) cum bene gesta *Republ. triumphum a Senatu non impetrasset; in Albano monte triumphandi & ipse initium fecit, & ceteris etiam exemplum praeberet: proque laurea corona cum alicui spectaculo interesset, myrtidæ usus est.* Idem *Plin. lib. 15. cap. 29.* Gloria triumphorum incepit a Romulo usque ad Vespasianum numerantur 320. triumphi. *Orosius, lib. 7. cap. 9.* Usque ad Belisarium, 350. *Panciroll. ubi supr.* Quod mirum profecto, proferam. Intra tot annos, totque triumphos, *Opima*, quae dicebantur *spolia*, ter tantum dicata: a Romulo de Acrone, a Cossio Cornelio, de Tolumnio; & a M. Marcello. de Viduinaro. Dicebantur *Spolia Opima*, quae Dux pop. Rom. hostium Duci detrahebat, quem singulari certamine superasset. Haec dicebantur tantum Jovi Feretrio, maculabaturque taurus. Ad Alex. ab Alex. *1. cap. 14. Liv. 1. sect. 48. Halicarn. lib. 2. cap. 21. Valer. Max. lib. 3. cap. 2. & Corn. Nep. de Viris illustrib. cap. 2.* Modò in alia.

Ministri & exercitus victor.

Coronam deponerat triumphans in sinum Jovis.

Coena.

Honores triumphales.

Aerarium in aede Saturni.

Triumphus Navales.

Quid Rostratae naves Rostratae?

Quid est, Facere Navalem?

Triumphus in Albano monte, quibus & quatuor?

Quae spolia Opima?

Jupiter Feretrio.

& totius operis argumentum.

§. VII.

De Diebus Lustralibus.

1 **H**Aud de statis lustrationibus loquendum, sed de conceptivis, etenim quoties aliquod prodigium apparebat (nunciabaturve, estò falso) industria Sacerdotum procuratio fiebat majoribus hostijs; uti identidem regerit Livius. Procuratio prodigiorum dicebatur supplicatio in Deorum placationem. Dæmonis arte (Numinis veri, vivique simiae) rara ac singularissima contingebant ostenta: & quasi à Dijs facta, Ethnici stultissimè credebant; ut constaret, quantum maligni spiritus prevalerent: ait August. 7. *CVI. cap. 24.* Singulis prodigiorum speciebus, specialia cogitarent sacrificia: ut specie Religionis, idolorum, glisceret cultus, atque Pontificum quaestus. Fingebant saepe imaginum lachrymas & voces, lapidibus pluisse, aliquando sanguine, aliquando lanà, Signa Deorum mota, aedium, turriumque culmina, portas, moenique de caelo tacta, bovem locutum, aut canem, mulæ partum, mures rosisse metalla, monstra apparuisse, mare projecisse. Sirenes, ignem spontè concepisse altaria, Deorumque lucos; angues eximia magnitudinis visos humano sermone, exercitus in aère decertantes, duos Soles, tres Lunas, variaque meteora, & reliqua superstitionis deliria, cum ingenti telluris hiātu, & voragine caeca; de quibus abundè Julius Obsequens, *Textor, Officin. lib. 7. cap. 53.* metricèque *Claudian. 1. in Europ. à v. 1.* Sciendum, apud Ethnicos fuisse *Portenta, Ostenta & Monstra*: de quibus Festus Pompejus cum Frontone. ait: *Portenta, quia indicant quid porò & quò tendant. Ostenta, quae tantummodò indicant. Monstra, quae praecipunt remedia. In ostento, raritas admirationem facit. In monstro, rectus ordo naturae pervertitur. In portento, differtur eventus; sed prodigium detrimentum significat.* Idem Jul. Caesar *Bullenger. de Prodigijs, cap. 1.*

2 Si terra concussa, supplicatio in triduum decreta, & ex una familia viri, serijs redimiti, per cuncta pulvinaria (de quibus, *num. 3.*) praenuntibus Duumviris, supplicabant; sed nullum Numen invocabant, ne pejus fieret, si alius pro alio invocaretur. *Gell. lib. 2. cap. 28. & Livius lib. 4. sect. 61.* Si bos, canis, serpens, vel idolum locutum, voxve coelestis audita in monte Albano (qui erat nonnumquam theatrum harum fictio-

num) Senatus fiebat extra Curiam sub dios, quasi Senatorum gravedines, portentorum essent expiationes. *Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27.* Si partus semiferi, vel monstrosi, actutum in aquis suffocabantur; & à ternovenis virginibus munera Junoni Lucinae offerebantur, carmina per urbem praecinentibus. *Jul. Obsequens, cap. 81. Gell. lib. 9. cap. 4. Cicer. 1. de Divinat. & Liv. usquequaque.* Si aedes Deorum vidissent fulmine tactas, duos apparuisse Soles, in caelo faces, lapidibus pluisse; &c. illico *Novendialia* praescribebantur, lectisternia, ludii, feriae, & supplicationes circa universa delubra & pulvinaria; in qua pompa Senatores & Patricij, cum uxoribus & liberis, virginibusque Vestalibus, coronati propitiationem Numinum implorabant. *Cicer. 2. de Natur. Deor. Plin. lib. 2. cap. 25. & Obsequens, d. cap. 41. 43. 66. 72. 127. & 129.*

3 *Supplicatio* à Romanis dicebatur, quum ad pulvinaria confluebant, vel pro gratiarum actione, vel pro malo averruncando: tunc Dijs parabatur epulum. Dicta sunt hujusmodi sacra, *Pulvinaria & Lectisternia*; quia imagines Numinum, quibus fiebat supplicatio, illotunc collocabantur in lectulis, cum pulvinariis, quasi accubituræ. Prima lectisternia Jovi Vulcano & Minervæ instituta; quia his tribute fulminum ejectiones: *Liv. 2. sect. 27.* Decursu vero temporis primum lectisternium fiebat Jovi & Junoni; secundum, Neptuno & Minervæ; tertium, Marti & Veneri; quartum, Apollini & Dianæ; quintum Vulcano & Vestæ; sextum, Mercurio & Cereri; tuncque fasciculi verbenarum (ò majestas!) pro capitibus locabantur, quos dicebant *Pulvinaria*. *Valer. Maxim. lib. 2. cap. 3. Cicer. 3. in Catilin. Fest. Pomp. lib. 17. & Vives in 3. Civit. cap. 17.* Aliquando matronæ post supplicationem in Capitolio, Junoni faciebant in mari proximo, unde hausta aqua templum & imaginem irrorabant. *Alex. ab Alex. quò supr.*

4 Lustratio etiam fiebat, si bubo, vel lupus Capitolium, aut Cellam Jovis intrasset: quæ purgatio constabat tædis sulphureis, pulvere fordæ bovis, de quo 15. *April.* Si theatra loca publica, vel domus expiari congruebat; quisquilijs praefatis apponebant laurum, verbenam, & ova, victimas porcellos, ignem & aquam. *Natal. Com. 1. Mytholog. cap. 14. Plin. lib. 15. cap. 30. & 25. cap. 9. Servius in illud, 12. Aeneid. v. 119. Alij fontem, ignemque ferebant: & Isac. Grang. in illud Juvenal. Satyr. 6. v. 516. Nisi centum lustraverit ovis.* Totum à Graecis,

Expiationes eorum.

Novendialia.

Quid Supplicatio, Pulvinaria & Lectisternia?

Instrumenta lustrationum.

Catharista. cis, qui hujusmodi expiationes dicebant Catharista, à porcellis immolatis & ovis. Rhodigin. lib. 6. cap. 12. & 27. cap. 17. Summam stupiditatem apud Troecenos refert Pausanias, cap. 87. de expiatione Infelicitatis. Qui sub læva forte jacebat, vel jacere arbitrabatur; ut Numina placaret, sese ab illis destitutum prædicabat, amictus linteo & lucernam cum lauro habens in manu, non pede, sed genu ambulans. Postquam lassus hujusmodi situ & vocibus, lauro applicabat ignem lucernæ: si ardens resonabat, qui infelix arbitrabatur fortunæ propitiationem: sin minus, continuam infelicitatem. De crepitu aut silencio utste lauri, etiam superstitio apud Romanos. Confule Plin. lib. 15. cap. 29. & 30. Pier. Valer. lib. 50. cap. 13. Ovid. 4. Fastor. v. 371. Tibull. 2. Eleg. 5. à v. 81. & Propert. 2. Eleg. 28. v. 35. De Arvalibus (à quibus Ambarvalia sacrificia pro expiatione agrorum) & Suetaurilijs, à victimis sue, ove & tauro; quia decursu temporis stata sacra, suis locis dicemus. Vid. Macro. 3. Saturn. cap. 5. Ambarvalia dicebantur lustratio Urbis. Primo instituta singulis quinquenijs, deinde quotannis, de quibus in Febr. 1. Totum lustrationis ordinem describit Lucanus, 1. Pharsal. à v. 590. Hac enim acceptione usurpat Ambarvalia contra Ambarvalia, Turnebus in Adversar. 18. cap. 17. ab ambitu urbis, seu circuitu. De lustratione Exercitus tam apud Rom. quàm apud externos, in 8. Mart. à n. 19. Si verò Grex expiandus, pastor diluculo oves inspergebat aquâ salitâ, suffumigabat ovile sulphure & herbâ Sabinâ accensis, offerens Pali Deâ cum carmine milium, lac & sâpam. Gyrard. Syn. tagm. 17. n. 91. ex Ovid. 4. Fastor. à v. 729. Si classis cum navibus, tæda lucida, ovo & sulphure, ut inter Ægyptios fiebat lustratio navis Ifidis. Simulacris dispositis, navem faberrimè factam picturis miris variogratam, summus sacerdos radâ & ovo & sulphure solemnisimas preces de casto præfatus ore, quàm purissimè purificatum, Deâ mncupavit, dicavitque. Apulej. 11. Metam. Classè ergo dispositâ in littore, ara abluta aquâ marinâ, erigebatur; quàm circumdabat exercitus: victimamque & exta (ducibus insidentibus in scaphis) deferebant ad naves: demùmque partem horum in mare porriciebant, partemque carmine adolebant in ara. Ritus describunt Virgil. 5. Æneid. à v. 235. Livius lib. 9. sect. 45. & Gyrard. de Navig. astruitque Appian. lib. 5. de lustratione Classis Cæsaris.

Lustratio infelicitatis

Agrorum & Urbium

Gregis

Navis Ifidis

Classis expiatio

6 Etsi ignis purificabat, etiam purificabatur ignis. Ne mireris. Dij purificatores, non solum in suis imaginibus, sed in seipsis expiationem admittebant. Ovid. 4. Metamorph. fab. 13. canit: Lata redit Juno: quàm cælum intrare parantem, Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris. Totum ignem Græciè contaminatum adventu Xerxis, arbitrata est tota Græcia: unde ut fulgere ritè possit Athenis, & Olympiè in Ara Jovis Eleutherij & Olympiè decrevit, extincto cuncto profano, qui ibi erat, purum è Delphis adduci, ex communi sacro fôco. Plutarch. in Aristid. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. & Nos 3. August. Lustrationem pyræ, vel rogi in parentationibus virorum insignium apud Romanos, latè refert Virgil. 11. Æneid. à v. 188. incipit: Ter circum accensos cincti fulgentibus armis Decurrere rogos, ter mæstum fumeris ignem Lustrare in equis, ululatusque ore dedere. In flammam jugulant pecudes, &c. Aliquando lustratio ignis dicebatur, si fomes ei nobilior ministraretur. Quare cautum erat legibus (ut notat Natal. Comes, 1. Mytholog. cap. 10.) in sacrificijs stas, excitari ignem (qui aliàs impurus reputabatur) haud nisi à junipero, myrto, vitibus, ficu, fraxino, albâ populo, æsculo, & alijs, ut refert Stuck. de Sacrific. Gentil. cap. 175. & Benedict. Curtius de Hort. tot. lib. 5. Sic excitatus, post fovebatur lignis aromaticis. Unde illud Statij, lib. 6. Thebaid. v. 204. Ditantur flammæ: non unquam opulentior illo Ante cinis, &c. 7 Aliæ etiam erant lustrationes pro reatu nœxæ & scienter & per errorem; quas & instrumenta piaminum videtis apud Delrium in Senec. Hyppolit. à v. 714. Clem. Alexandrin. 7. Stromat. & Augustin. 21. civit. cap. 13. ex profanis Columell. lib. 12. de Re rustic. ex quo Marcian. Capell. lib. 2. Apud Indos erat Puteus & Crater. In puteum ad expiationem, è fundo attollitur aqua, percussâ à Sole. Juxta puteum crater, igne plenus, quin unquam labrà excedat. Illic Indi à facinoribus expiantur: quapropter Sapientes Culpæ puteum appellant, Craterem autem Veniæ. Philostrat. 3. de Vir. Apollonij, cap. 3. Procliviores in crimina Gentes, quia hujusmodi topicis inventionibus autumabant deleri (uti aquâ purâ, vivâ, perenni) homicidia; uti refert Lactant. lib. 5. cap. 20. ridet Cicero, 2. de Legib. & Ovid. 4. Fastorum, v. 571.

Dij lustrantur.

Ovid.

Ignis.

Virgil.

Quibus lignis solus.

Variorum criminum.

Ovid. Ab nimilem faciles, qui tristia crimina cadis Flumineâ tolli posse putatis aquâ. Quia non stata hujusmodi execranda sacras ritus decrevi præmittere, ut lustrationum haberetur aliquatenus notitia: cætera dicenda, præut occurrerint in Dieb. expiationi destinatis à Gentilibus. §. VIII. De Diebus Festis. 1 Festa habuerunt Ethnici & stata & conceptiva. Conceptiva alia erant privata, & alia publica. Stata seu stativa dicebantur, quæ certis celebrabatur diebus: Conceptiva verò, seu Imperativa publica, quæ à Magistratibus & Pontificibus indicebantur; ut erant Ferie Latine, à Tarquinio Superbo institutæ, erecto communi templo in Fœderis signum inter Romanos & Latinos, sacro Jovi Latiali, quò & nundinæ & convivia populi utriusque quotannis in monte Albano. Victima taurus, ex cuius extis cuique populo certa portio tribuebatur (unde postea Visceratio dicta) dum sacrificium (cui præerant Romani, uti asserit Halicarnas. lib. 4. cap. 41.) fiebat pro cunctis. Elapsis aliquot annis, celebriores Ferie fuere, & festa stata die 27. April. Similiter Novendialia, quæ conceptiva (fiebant enim, vel dum fato functis iusta celebrantes solvebant, maxime de Republica præclarè méritis, qui florente Imperio Patres patriæ plaudebantur; vel dum procuratio decernebatur ex folijs Sibyllinis pro aliquo prodigio, novisque meteoris, aut de quibus egimus §. antec. num. 2. & Liv. lib. 27. sect. 109.) postque stata, uti videbimus, 9. Oct. & 2. Novemb. Varia sacrificia & comitia populorum Italiæ refert Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 7. hincque Tiraquell. 2 Inter festa conceptiva Romana fuit pompa Canis crucifixi & Anseris regie ornati, ac in lectica sedentis; eò quòd irrumperibus noctu in Capitolium Gallis, mutis canibus, Romanos sopitos clangore & strepitu ad defensionem arcis anseres excitarent. Hinc in capitolio publicè alebantur, ut tradit Plutarch. in Camil. & de Fortun. Roman. Non secus ac aliæ, hujusmodi infanâ pompa decursu temporis fuit stativa: sicut solemne Lapidis-manalis juxta ædem Martis inventi, cum Urbem ureret summa siccatas: etenim simulac in Urbem inventus, secuta pluvia copiosa. Hoc enim eventum, studio à Pontifice movebatur, ubi im-

seFa Conceptiva.

Ferie Latine Jovi Latiali.

Novendialia.

Pompa Anseris & Canis.

Lapis Manalis.

ber arvis videbatur necessarius. Nonius Marcell. in Romul. Sext. Pomp. lib. 4. M. Varr. 2. de Vir. popul. Rom. & Rosin. lib. 4. cap. 17. De alijs festis conceptivis dicerem, uti de Nundinis, ni stata apud AA. invenirim. Arbitror primùm ad libitum Pontificum fuisse, devolutoque tempore inter Fastos affixa: adi Macro. lib. 1. Saturna. cap. 16. Halicarn. lib. 2. cap. 17-7. cap. 28. & Plutarch. Rom. qq. 42. Primitiva pluram familiarum, quàm individuum erant, quorum stabilitas decreta legibus: igitur in prima 12. Tabul. dicitur: Sacra privata perpetuè manent. Vid. Rosin. lib. 8. cap. 6. Sacra hæccine dedicatione Statuarum, de quibus quæ apud Antiquitatis Scriptores selectiora inveni, non abscondam: potissimè, quum uti videbimus in Mensibus, rarus dies signabitur sine statuè erectæ dedicatione. 3 Inter Romanos ab honore statuæ incipiebat nobilitas; in cuius commendationem, non minoris habebatur, statuem erigere, quàm habere; ait Plin. lib. 1. Epist. 17. Suas enim Cæsar firmavit, ubi Pompeij prostratas erexit. Per statuas splendorem familiarum Prisci ostentabant: dicabanturque ut noscerentur qui præclari florissent, quorum honore ducti posterius, studerent virtuti æmulandæ memoriæ. Tacit. 2. Annal. cap. 32. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 15. Videbat Torquatus se in eo atrio concedisse, in quo illius imperiosi Torquati severitate conspicuè imago posita erat, prudentissimoque viro succurrebat effigies majorum suorum cum titulis suis: iccirco in prima adium parte poni solet, ut eorum virtutes posterius non solum legerent, sed etiam imitarentur. Ita ergo vivebant post mortem, quippe in seipsis præferabant virtutis imaginem. Incisa notis marmoris publicis, Per quæ spiritus & vira redit bonis Post mortem Ducibus. Horat. 4. Od. 8. à v. 13. & Arnob. 1. Contr. Gent. cap. ult. Bibliothecam reponitis in arcanis, quadrigis & statuis numeramini. Despexit inter Græcos Agesilaus hujusmodi honorem, & inter Romanos Cato Censorinus (ut ait Chartar. in Prolog. Imag. Deor. fol. 12.) quippe magis studebant famæ memoriâ factorum, quàm in virtutis platum, laudem & præmium. 4 Principium statuarum tribuitur à Fulgentio Placiade, lib. 1. Mytholog. cap. 1. Syrophanti Regi Ægypti (etsi in Chronologia ante & post diluvium à Kirchero exactè deprompta, 1. p. Oedip. Capr. Syntagm. 1. cap. 9. & 10. nec nomen quidem audia-

Statuarum honor.

Valer. Max.

Horat.

Qui despexere & quare?

tur)